

בשבוע שלאחריו!

ראש חדש או יום טוב, מפסיקין מתענית⁽⁵⁸⁶⁾.

תנו רבנן: אל יאמר אדם מתוך ענוה: תלמיד אני, ואיני חשוב, ולכן איני ראוי להיות יחיד ולהתענות עם היחידים. אלא, כל תלמידי חכמים — יחידים הם, ועליהם לנהוג כיחידים.

אי זהו האדם המוגדר כ"יחיד", שעליו להתענות בתענית היחידים, ואיזהו האדם המוגדר כ"תלמיד"?

יחיד — היינו כל מי שראוי למנותו פרנס (ממונה, אחראי) על הצבור.

תלמיד — היינו כל אדם ששואלין אותו דבר הלכה בלמודו⁽⁵⁸⁷⁾ — ומשיב ואומר את התשובה, ואפילו אם שואלין אותו במסכת דבלה⁽⁵⁸⁸⁾, שאין רגילים לעסוק בה⁽⁵⁸⁹⁾.

ומתרצת הגמרא: הוצרך רב הונא לומר דבריו, כי **מחו דתימא** [שמא תאמר]: מה ששינו שמתענין דווקא בשני חמישי ושני, **הני מילי** [היינו דווקא] — בתענית שמתענין כל **הצבור**, שאז יש חשש להפקעת שערים. אבל בתענית **יחיד**, שהיחידין מתענין קודם לתענית הצבור — **לא**,

קמשמע לן [השמיע לנו] **רב הונא**, שאף ביחיד, סדר תעניות הוא שני חמישי ושני.

תניא נמי הכי [כך מצינו גם בברייתא]: **כשהתחילו היחידים להתענות, מתענין שני וחמישי ושני**. הרי לנו, שגם היחידים אין מתחילים להתענות ביום חמישי.

ממשיכה הברייתא ואומרת: ואותם יחידים המתענים, **מפסיקין תעניתם בראשי ב-1 חדשים⁽⁵⁸⁵⁾, ובימים טובים הכתובין במגילות תענית**. דהיינו, שאם חל באמצע ימי תעניתם

ואפילו אם הוא עוסק במסכת כלה. ורבינו **חננאל גרס**: כל ששואלין אותו הלכה בכל מקום ואומרה. אמנם מסקנת **התוספות** [ד"ה איזהו], שהיודע בכל מקום נקרא יחיד. ואילו היודע להשיב במסכת שעוסק בה עתה — נקרא תלמיד.

588. מסכת כלה היא אחת המסכתות הקטנות שבש"ס, ונקראת כך על שם פתיחתה: כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. וכתב רש"י במסכת שבת [קיד א] שברייתא היא.

589. כך פירש רבינו גרשום. וכן פירש רש"י במסכת שבת [קיד א], וכן כתב הריטב"א.

ובמסכת קידושין כתב רש"י: ואפילו במסכת כלה — שאין עומק בה, וברייתא היא וכו'.

585. לכאורה אין מדובר בתענית גשמים, שהרי היחידים מתחילים להתענות ב"ז במרחשון, ואיך יפול ראש חודש בימי תעניתם? וכן הקשה בקרן אורה.

ותירץ, שאם חל י"ז במרחשון ביום שלישי, תתחיל התענית ביום שני הבא, כ"ג במרחשון. ואז יצא שיום שני האחרון של התענית — יפול בראש חודש. ומשמיענו התנא, שמפסיקין את התענית. ועיין עוד בחשק שלמה מה שכתב בזה.

586. עיין להלן [טו ב במשנה] לענין תענית ציבור, אם מפסיקים או לא.

587. כך היא הגירסא לפנינו. והיינו ששואלין אותו באותו ענין שהוא עוסק בו עתה, ואומר.

ולהתענות עם היחידים, אף שבאמת אינו מאותם הנחשבים ליחידים על פי דרגתם הרוחנית, עושה כן [רשאי לעשות כן], ואף זכור לטוב על כך (594).

והטעם, לפי שאינו עושה עצמו כיחיד כדי ליהנות מכך, אלא להיפך, כדי לצער עצמו ולהשתתף בתענית היחידים. והיות ואין שבת הוא לו בכך שמחשיב עצמו ליחיד, אלא צער הוא לו, לכן רשאי לעשות כך, ואף זכור לטוב (595).

תנו רבנן: לא כל הרוצה לעשות עצמו [להחשיב עצמו] יחיד, ולהתענות עם היחידים — עושה כן (590).

וכן, לא כל הרוצה לעשות עצמו תלמיד, להתנהג במדת תלמיד בחלוקן ומתתו (591), ולהתנאות בכגד המיוחד של תלמידי חכמים — עושה כן. כי לא כל הרוצה ליטול את השם — יבוא ויטול (592). דברי רבי מאיר (593).

רבי יוסי אומר: הרוצה לעשות עצמו יחיד

חכם כיצד — כל שאין בשרו נראה מתחתיו. ועיין ברמב"ם הלכות דעות פרק ה', שהאריך לבאר הנהגת תלמידי חכמים בכל ענייניהם.

אמנם בשפת אמת כתב, דהיינו שאין יכול לעשות עצמו תלמיד שלא יתענה בתענית היחידים. ובזה כולם מודים, שהרי שבת הוא לו.

592. כך כתב רש"י. וזה על פי לשון המשנה במסכת ברכות [פרק ב' משנה ח']. והיינו כפי שפירש שם הרע"ב, שאם אינו מוחזק חכם ופרוש בשאר דברים, הרי זו גאווה.

593. עיין ברש"י שהביא עוד גירסא, ובסוף דבריו כתב שמסתבר כלישנא זו שהבאנו.

594. כך פסקו להלכה הרמב"ם והשולחן ערוך. אמנם כתב המשנה ברורה [תקע"ה סק"ג], שהיינו דווקא בתלמיד, אלא שעדיין לא הגיע לדרגה זו ששואלין אותו בדבר הלכה ואומר. אבל שאר כל אדם, אינו רשאי להתענות, כי מוכח שעושה כן מחמת הגשמים, והרי זו יוהרא.

595. רבי יוסי מתייחס לרישא, לענין הרוצה לעשות עצמו יחיד, והיינו לענין תענית, שצער הוא לו. אבל הרוצה לעשות עצמו תלמיד,

אבל התוספות במסכת שבת [שם] פירשו בשם רבינו יצחק, שאין הכוונה למסכת כלה, אלא להלכות הנוגעות לדיני החג.

ורבינו חננאל כתב: מסכת כלה — שמתעסקין בה כל תלמיד חכם שרוצים לשנותה בכלה של אדר [דהיינו, בזמן "ירחי כלה", שבאים בני אדם רבים ממקומות שונים ועוסקים בתורה].

והערוך פירש בשם רבינו חננאל "בכל מקום" — בכלום מקום. כלומר, מקום אחד מן התלמוד, ואפילו במסכת כלה, שמתעסקין בה כל תלמידי חכמים שרוצים לדרוש בכלה של אלול או בכלה של אדר.

590. רש"י כתב: "דנראה מגסי הרוח. ותנן [אבות פ"ג משנה י']: כל שרוח הבריות נוחה הימנו — רוח המקום נוחה הימנו". משמע מדבריו, שאף שבאמת אינו מגסי הרוח, מכל מקום, היות וכך נראה לבני אדם, ומחמת כן אין רוח הבריות נוחה הימנו, שוב גם רוח המקום אינה נוחה הימנו, למרות שהוא מתכון לשם שמים. [כי אם אין כוונתו לשם שמים, אסור לעשות כן מחמת גסות הרוח עצמה].

591. כך פירש רש"י. והיינו כפי שמצינו במסכת בבא בתרא [נז ב]: "חלוק של תלמיד

והטעם, לפי שאין שבח הוא לו, אלא צער הוא לו.

תנו רבנן: מי שהיה מתענה על הצרה — ועברה הצרה, וכן מי שהיה מתענה על החולה — ונתרפא החולה⁽⁵⁹⁷⁾ [והוא הדין אם מת החולה⁽⁵⁹⁸⁾], למרות שאין עוד צורך בתעניתו, מכל מקום הרי זה צריך לקיים את נדרו. ולכן הוא מתענה, ומשלים⁽⁵⁹⁹⁾ את תעניתו⁽⁶⁰⁰⁾.

תניא אידך [שנינו בברייתא אחרת]: לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד — עושה, תלמיד — עושה. דברי רבי שמעון בן אלעזר.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: מה שאין כל אדם יכול לעשות עצמו יחיד או תלמיד, במה דברים אמורים — בדבר של שבח⁽⁵⁹⁶⁾. ששבח הוא לו בכך שנחשב יחיד או תלמיד.

אבל בדבר של צער, שצער הוא לו בכך שנחשב יחיד או תלמיד — עושה עצמו, ואף זכור הוא לטוב על כך.

598. כך כתב רש"י. וראה בהערה להלן.

599. ביאר השפת אמת, ש"מתענה" היינו אם קיבל עליו את התענית, אף שלא התחיל עדיין, צריך לקיים קבלתו. ו"משלים" היינו באופן שהתחיל כבר את התענית. אמנם הביא שהרמב"ם נקט רק "משלים".

600. כתב הריטב"א, שלא דווקא באותו יום שעברה הצרה משלים תעניתו, אלא צריך להשלים את כל ימי התענית שקיבל עליו. והביא בשם הרמב"ן, שאין להקשות ממה ששנינו לקמן [יט א] שאם ירדו להם גשמים קודם חצות — לא ישלימו תעניתם, ובוודאי שאין צריכים להשלים שאר ימי התענית, כי שם מדובר בתענית ציבור, ומשום טורח ציבור הרי זה נחשב כאילו היה בדעתם והתנו שלא ישלימו. אבל כאן מדובר בתענית יחיד, ולא התנה.

והר"ן תירץ בשם הראב"ד, שגבי תענית גשמים, כאשר ירדו הגשמים — הרי עברה הצרה לגמרי, ולכן מפסיקים מיד את התענית. אבל בשאר צרות, הרי לא ברור שעברה הצרה לגמרי, ולכן משלימים את התענית. ולפי זה, דווקא בחולה שנתרפא משלימים, שמא לא נרפא לגמרי. אבל אם מת החולה, שוב אין טעם להשלים התענית. וזהו שלא כדברי רש"י כאן.

שפעמים ששבח הוא לו, ודאי שאינו עושה.

596. כתב רבינו גרשום, דהיינו כגון חתן, שמעיקר הדין פטור מקריאת שמע בלילה הראשון של נישואיו, והוא קורא, כתלמיד חכם [עיי' טור או"ח סימן ע].

597. הקשה הרא"ש, הרי בתענית על הגשמים, אם ירדו ביום התענית — מפסיק את תעניתו, ובמה שונה תענית על החולה — מתענית על הגשמים?

ותירץ, שיש חילוק בין תענית רבים — לתענית של יחיד. וכן כתב הריטב"א בשם הרמב"ן.

אבל הרא"ה כתב שבאמת יחיד וציבור שוים. ומה שהגמרא כאן אומרת על החולה ונתרפא או על צרה שעברה, היינו לאחר חצות, ואז משלים את התענית, כמו בגשמים. אבל באמת אם עברה הצרה קודם חצות, אינו משלים.

והאור שמח [הלכות תענית פרק א' הלכה ט"ו] הקשה ממה שמצינו בדוד [בספר שמואל ב', פרק י"ב, עיי' שם כל המעשה] שצם בזמן שחלה בנו, ומיד כשמת — אכל ושתה, והפסיק תעניתו! עיי' שם.

אם שכה אדם שהוא בתענית, ואכל ושתה [או שתה], אל יתראה בפני הצבור (603) כשהוא אוכל ושותה, כדי שלא יראה כחתן בין אבליים, ויתקנאו בו.

וגם כשאוכל בצינעה בביתו, אל ינהיג עידונין בעצמו [אל יעדן את עצמו]. שלא יאמר, הואיל וכבר אכלתי כל שהוא, אוכל הרבה (604).

ומנין לנו דבר זה, שאל לו לאדם להראות בפני הצבור שאין הוא משתתף בצערם?

שנאמר כאשר רצה יעקב לשלוח את בניו למצרים לשבור אוכל בשנות הרעב: "ויאמר יעקב לבניו למה תתראו ויאמר הנה שמעתי כי יש שבר במצרים וגו'".

וכך הוא פירוש הכתוב: אמר להם יעקב

שאם לא כן, נראה כאילו מתנה עם הקדוש ברוך הוא ואומר: אם על ידי שאענה את עצמי בצום תעבור הצרה — אתענה. ואם לאו — לא אתענה (601).

ממשיכה הברייטא ואומרת:

ההולך ממקום שאין מתעניין בו, למקום שמתעניין בו [כגון שבמקומו אין צרה, ובמקום שהולך לשם — יש] — הרי זה מתענה עמהן (602).

ההולך ממקום שמתעניין בו, למקום שאין מתעניין בו — הרי זה מתענה את כל התעניות שמתעניין בני עירו, כי נותנין עליו את חומרי המקום שיצא משם, ומשלים את תעניתו.

ממשיכה הברייטא ואומרת דין נוסף בענין תעניות:

602. כתב הגבורת ארי [לקמן כד א], שמסתבר שלמרות שמתענה עמהם, אין אומר תפילת תענית.

603. כתב השפת אמת, משמע שאסור לו לאכול דווקא בפרהסיא, אבל בצינעה מותר. עוד כתב, דהיינו דווקא אם שכה לקבל עליו תענית, או שבא לשם באמצע היום. אבל אם קיבל עליו, ושכה באמצע התענית ואכל, ודאי שאסור לו להמשיך לאכול, שהרי "מי שאכל שום וריחו נודף — יחזור ויאכל שום"?

604. כתב המרדכי בשם התוספות, שלא יאמר: כיון שכבר אכל, מותר לגמור סעודתו עד שבעו. אלא, מיד שנזכר יפרוש מלאכול. ולפי זה "אל ינהיג עידונים" אין הכוונה דווקא לעידונים ממש, אלא כל שאוכל יותר מכדי שבעו נקרא עידון.

601. כך כתב רש"י. והתפארת ישראל [להלן], פרק ג' משנה ח', בבועז] מביא, שרבינו ישעיה פיק הגיה וגרס להיפך: אם לא תעבור — אתענה.

והתפארת ישראל עצמו כתב, שבאמת קשה על דברי רש"י, מנין לו שהוא הדין אם מת החולה? אלא על כרחך, מה שאומרת הגמרא "ועברה", אין הכוונה שחלפה הצרה, אלא להיפך, שעברה הצרה על ראשו. וכך מדוייק מזה שלא שנינו "וניצל". ולפי זה, לא היה צריך רש"י לבאר מדוע צריך להתענות כשנתרפא, כי פשוט הוא, שצריך הוא לקיים את נדרו. אבל כשמת, היה אפשר לומר שקבלה בטעות היא, ואין צריך להתענות. על זה כתב רש"י, שאם לא יתענה, נראה כמתנה עם קונו. והרי כשם שמברכים על הטוב, כך מברכים על הרע. כי זה רק נדמה רע בעיני בני אדם.

אותם מקראות.

נאמר בהמשך המקרא, לאחר שנתגלה יוסף לאחיו, ושלחם אל יעקב אביהם, שאמר להם יוסף: "אל תרגזו בדרך".

אמר רבי אלעזר: אמר להם יוסף לאחיו: אל תתעסקו בדרך בדבר הלכה⁽⁶⁰⁷⁾, שמא תרגזו

לבניו: אף שיש לכם עדיין תבואה, אל תראו עצמכם כשאתם שבעין⁽⁶⁰⁵⁾, לא בפני עשו, ולא בפני ישמעאל⁽⁶⁰⁶⁾, כדי שלא יתקנאו בכב, שהרי הם רעבים ומצטערים. ולכן רדו מצרימה, כדי שיחשבו שגם לכם אין תבואה.

היות והזכרנו ענין זה, של ירידת אחי יוסף מצרימה, ממשיכה הגמרא ומבארת את

שבעים בפני בני כנען? [הרמב"ן הקשה קושייתו על דברי רש"י בפירוש החומש, שכתב כך. אבל באמת הקושיה היא על דברי הגמרא כאן].

וכתב, שאולי היו בני ישמעאל ובני עשו הולכים מארץ אחוזתם אל יוסף לשבור בר, והיו עוברים בדרכם למצרים בארץ כנען. ואמר יעקב לבניו, שלא יראו עצמן שבעים בפניהם, כי אז יחשדו שיש ליעקב תבואה, ויבואו אליו לאכול עמו לחם בביתו. ולפי זה, מה שאמר יעקב "ונחיה ולא נמות", היינו שהזהירם להיות נשמרים במעט שבידם, ושילכו לקנות במצרים, כדי שלא ימותו כאשר יגמר הלחם שבידם. עיין שם.

והרא"מ תירץ, שלכל בני כנען היתה תבואה, כמו למשפחתו של יעקב.

והמהרש"א הקשה על דבריו, וכתב לבאר, שאין שייכת הקנאה שנאמרה כאן, אלא גבי אחים וקרובים. ולכן אמר להם שלא יתראו דווקא לפני בני עשיו וישמעאל, שהם קרובים למשפחתם. אבל בפני בני כנען — אין חשש.

אמנם בפסיקתא זוטרתא באמת איתא בלשון זו: למה תראו עצמכם כשבעים בפני הכנענים.

607. בפשוטו של מקרא פירש רש"י [בראשית מה כד], לפי שהיו נכלמים, היה דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו, להתווכח זה עם זה ולומר: על ידך נמכר! אתה ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאותו! וכעין זה פירש האבן

אבל הראב"ה מפרש, שעידון היינו אפילו בפני עצמו, שאסור לו להתעדן, כי מתוך כך יהיו פניו צהובות, והדבר יהיה ניכר. שאם לא כן, הרי זהו מה ששינו ברישא "אל יתראה בפניהם".

605. תוספות מביאים, שיש מדרש ש"למה תתראו" היינו למה תהיו כחושין". וכן כתב רש"י על הפסוק.

עוד כתב שם רש"י לפי פשוטו, שכך הוא הפירוש: למה יהיו הכל מסתכלין בכם ומתמיהים בכם, שאין אתם מבקשים לכם אוכל בטרם שיכלה מה שבידכם.

והרמב"ן שם כתב: "והנכון, למה תתראו במקום הזה [כלומר, למה עדיין רואים אתכם כאן, במקום הזה], כי היה לכם ליסע מיד כאשר שמעתם שיש שבר במצרים, כי כבר בסכנה היו אם לא ימהרו לדבר. וזה טעם ונחיה ולא נמות".

עוד יש במדרשים: "אל תוציאו בידכם פרוסה". "אמר יעקב לבניו: אתם גבורים, אתם נאים, אל תכנסו בשער אחד, ואל תעמדו במקום אחד, שלא תשלוט בכם עין הרע". "אמר להם יעקב, בבקשה מכם, היו מצניעים עצמכם, שאין קשה מעין הרע". "למה אתם מתייראים מפני הרעב, אל תתייראו. למוד הוא הקב"ה לעשות ניסים לצדיקים בימי הרעב וכו'".

606. הקשה הרמב"ן [בפירושו על התורה] הרי בני ישמעאל ובני עשו לא היו באותו זמן בארץ כנען! ולמה לא אמר כפשוטו, שלא יראו עצמם

עליכם הדרך [שמא תתעו בדרך (608)].

ותמחה הגמרא: איני? וכי זה כך? וכי כך צריך לנהוג, שלא להתעסק בדרך בדברי הלכה?

והאמר [והרי אמר] רבי אלעאי בר ברכיה: שני תלמידי חכמים שמהלכים בדרך, ואין ביניהם דברי תורה [שאינם עוסקים בדברי תורה], ראויין לישרף [ראוי להם שישרפו]! (609)

ומנין לנו דבר זה?

שנאמר בזמן שאליהו נפרד מאלישע [ולאחר מכן עלה בסערה השמימה]: "ויהי המה הלכים הלוך ודבר, והנה רכב אש ופוסו אש ויפרדו בין שניהם".

משמע, שטעמא [הטעם והסיבה] שלא נשרפו על ידי האש שהיתה שם [רכב אש ופוסו אש] — משום דאיכא דיבור [שהיה ביניהם דיבור בדברי תורה] (610) (611).

הא אילו ליכא [אילו לא היה ביניהם דיבור] — ראויין היו לישרף! (612)

609. כתב המהרש"א, שאמנם גם גבי יחיד שנינו [אבות פרק ג' משנה ה']: המהלך בדרך יחיד ומפנה לבו לבטלה — הרי זה מתחייב בנפשו, אלא שכאן הוסיף, ששני תלמידי חכמים ההולכים בדרך, ישאו ויתנו בדבר הלכה יחד, שתהיה התורה יוצאת מביניהם. ואם לאו, ראויים הם לישרף, כי אש השכינה השרויה ביניהם על עסקם בתורה, כמו ששנינו [שם משנה ו']: שנים שיושבים ויש ביניהם דברי תורה — שכינה שרויה ביניהם. ובביטול תורה מביניהם — האש שורפתן. ועיין שם שהביא שבילקוט כתב, בא [המלאך] ומצאן שהיו עוסקים בדברי תורה, ולא היה יכול לשלוט בהן, שנאמר "והנה רכב אש" — אלו דברי תורה וכו'.

610. כי לכאורה המילים: "הלך ודבר" מיותרות. אלא בא הכתוב ללמדנו, שאם לא היו ביניהם דברי תורה, לא היו ניצולין. רש"י.

611. בירושלמי במסכת ברכות [פרק ה'] ישנן כמה דעות במה היו עוסקים. לדעה אחת היו קוראים קריאת שמע, לדעה אחת היו עוסקים במעשה בראשית, ולדעה אחת היו עוסקים במעשה מרכבה.

612. תוספות מביאים שיש מדרש, שהם היו

עזרא, דהיינו שלא תכעסו איש על אחיו בעבור מכירתו.

והתוספות הביאו, שיש מדרש: אל תפסיקו מדבר הלכה.

והרשב"ם על הפסוק מפרש, ש"אל תרגזו" היינו: אל תראו מפני הלסטים. כמו "רגזו ואל תחטאו". כלומר, היו יראים מן הקב"ה ולא תחטאו. וכן פירש גם הרמב"ן, עיין שם.

ורבינו גרשום כתב: שהרואה אתכם שאתם חולקין בדבר הלכה, סבור נלחמים אתם, ומתרגזים עליכם.

והחתם סופר [בשו"ת, חלק א' סימן קנ"ח, ד"ה ובעזה"י עלה] כתב, שדרך הרבנים ותלמידיהם ההולכים דרך עיונם, לשגות בדרך, וזה כפי שמצינו כאן "אל תרגזו בדרך". דהיינו, הזהרו שלא תטעו בדרך מחמת עיון תלמודכם.

שזה הדרך היה כבוש מרבנים ותלמידיהם ההולכים דרך עיוני' ושוגים בדרך כדכתיב באהבתה תשגה תמיד כדכתיב אל תרגזו בדרך, ש"מ שדרכם של חכמים לרגז עליהם הדרך.

608. כך פירש רש"י. והוסיף המהרש"א, שהקפיד על כך משום שעלולים להתעכב על ידי כך בדרך, והרי יוסף זירום ואמר "מהרו ועלו אל אבי".

להדריכם בהנהגות טובות וראויות למי שהולך בדרך.

ואלו הן אותן הנהגות טובות:

אל תפסיעו בדרככם פסיעה גסה⁽⁶¹⁴⁾, כי דבר זה מזיק לאדם⁽⁶¹⁵⁾, וכדלהלן.

והכניסו חמה לעיר⁽⁶¹⁶⁾. כלומר, כשאתם לנים ושוכבים בעיירות שבדרככם, הכנסו לעיר בעוד שהחמה זורחת.

ועתה מבארת הגמרא את טעם הדברים.

אל תפסיעו פסיעה גסה, משום דאמר מר: **פסיעה גסה**⁽⁶¹⁷⁾ נומלת אחד מחמש מאות

אם כן, איך יתכן שאמר יוסף לאחיו שלא יתעסקו בדבר הלכה?!

ומתרצת הגמרא: **לא קשיא. הא**, מה שאמר רבי אלעאי שצריך שיהיה ביניהם דברי תורה, היינו **למיוגרם** [לחזור ולשנן את לימודם].

ואילו **הא**, מה שאמר יוסף לאחיו שלא יעסקו בדבר הלכה, היינו **לעיוני** [לעיין בתלמוד]. משום שאז יש חשש שמחמת עיונם בתלמוד, לא ישימו לב לדברים אחרים, ויטעו בדרכם⁽⁶¹³⁾.

במתניתא תנא [בברייתא שנינו], שכאשר אמר להם יוסף "אל תרגזו בדרך", התכוון

[הלכות דעות פרק ח' הלכה ח'] כתב: ולא ירוץ ברשות הרבים כמנהג המשוגעים. וכתב שם הלחם משנה, שאולי כוונתו לדברי הגמרא כאן, שלא יפסיע פסיעה גסה, אבל כתב טעם אחר. ועיין עוד ברמב"ם הלכות שבת [פרק כ"ד הלכה ד'].

616. הקשה **המהרש"א**, למה הזהירם רק על כניסה לעיר, ולא על יציאה ממנה? וביותר, שהרי הגמרא מביאה את דברי רב יהודה אמר רב, שמדבר הן על כניסה והן על יציאה! ועוד, למה לא הזהירם יעקב על הדבר כשיצאו מלפניו?

ותירץ, שודאי באמת ידעו בני יעקב ענין זה כבר קודם לכן. אבל יוסף חשש, כיון שזירזם ואמר להם "מהרו ועלו אל אבי", יסברו שיש להם להיכנס לעיר גם בחשיכה כדי למהר ולבשר ליעקב, לכן הזהירם על כך.

617. כתב **רש"י** במסכת שבת [ק"ג א], שפסיעה רגילה היא אמה. ופסיעה גסה, יותר מאמה. וכתב **המשנה ברורה** [סימן ש"א סק"ג],

מדברים דברים בטלים, ומשום הכי ראויין לישוף.

ועיין **ברש"י** במסכת סוטה [מט א], שכתב, שעל מנת כן בא רכב האש עליהם. ועיין בגבורת ארי.

613. כתב **המגן אברהם** [סימן ק"י סק"י]: ואפשר דביושב בעגלה, ואיש אחר מנהיג הסוסים, שרי אפילו עיון [מותר ללמוד אפילו בעיון].

614. ושייך בזה לשון "אל תרגזו", כי הממהר בהילוכו בפסיעות גסות ולילך בערב אחר שקיעת החמה, הוא מבוהל ומתרגז בהילוכו. **מהרש"א**.

וכתב **הבן יהוידע**, שאף שודאי ידעו בני יוסף ענין זה, מכל מקום חשש יוסף שמא יאמרו שבשביל מצוה גדולה זו, לעלות לבשר ליעקב אביהם היושב בצער, מותר לפסוע. לכן הזהירם.

615. הגמרא להלן אומרת שהסיבה היא משום שפסיעה גסה מזיקה לאדם. אבל **הרמב"ם**

אדם לדרכו כ"כי טוב" (621), דהיינו, בזמן שהאיר כבר היום. מלשון: "וירא אלקים את האור כי טוב".

וטעם הדבר, כי כשהיום מאיר אין לסטים וחיות רעות מצויים.

ממאור עיניו (618) של אדם] מחסירה 1/500 מכח הראיה של האדם] (619).

והכניסו חמה לעיר, כדרב יהודה אמר רב [כפי שאמר רב יהודה בשם רב].

דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם (620) יצא

הפסיעות, וכמו בעישורייא דבי רבי [במסכת כתובות סח א].

ובסוף הדיבור כתבו, שמה שהפסיעה הראשונה נוטלת יותר מאור עיניים משאר הפסיעות, היינו משום שכל ההתחלות קשות. עוד תירצו, שדווקא הפסיעה הראשונה נוטלת מאור עיניו. אבל שניה אינה נוטלת כלל, כי "כיון דדש — דש" [כיון שהורגל בדבר, אין זה משפיע יותר].

והשפת אמת כתב, שאפשר היה לפרש, שאין הכוונה על פסיעה אחת. אלא הכוונה שהרגיל לפסוע פסיעה גסה, יוכל הדבר להזיק לו עד שינטל ממנו אחד מחמש מאות ממאור עיניו, ולכן צריך להרחיק עצמו מכך. אבל באמת לעולם לא יינטל ממנו יותר משיעור זה.

עוד כתב לבאר, שרק לפי שעה ניטל שיעור זה של מאור עיניו, ולאחר מכן חוזר לו. ורק הרגיל בכך ייזק לחלוטין. אבל הביא שמהגמרא במסכת ברכות [מג א] לא משמע כך. עיין שם.

620. היינו אפילו אם הוא זמן שהלבנה מאירה, מכל מקום יכנס ויצא דווקא לאור החמה. עיין יעקב [פסחים ב א].

621. בילקוט שמעוני [בראשית רמז קנ] מובא מעשה נאה בענין זה: "עובדא הוה בחד דרומא דהות תמן חד פונדק [מעשה היה בדרום, שהיה שם פונדק אחד] דהוה קאים ולביש זוגי בליליא, והוה אמר לו למאן דהוה תמן פוקן דלוייתא אנא עביד לכון [והיה הפונדקאי קם בלילה, לובש בגדיו, ואומר לאורחיו: בואו וצאו

דהיינו שיהא בין רגל לרגל חצי אמה, וכף הרגל היא גם כן חצי אמה. וזהו באדם בינוני, ששיעור פסיעה בינונית שלו הוא אמה. אבל אדם גדול יותר, שיעורו כשיעור פסיעה שלו.

618. כתב הקרן אורה: נראה שעונשו היא מדה כנגד מדה. שהמפסיע פסיעה גסה הוא משום שרוצה לתור אחרי עיניו, ורוצה להשיג מהרה מה שעניו רואות. על כן מתמעט מאור עיניו. ומשום כך אמרו חז"ל [במסכת שבת, דף ק"ג עמוד ב'] שאותו מאור עיניים חוזר בקידוש והבדלה. כי על ידי קדושת השבת, שנאמר בה "שבו איש תחתיו, אל יצא איש ממקומו ביום השביעי", לא יתורו עיניו חוץ למקומו, ועל ידי זה יחזור לו מאור עיניו.

הרמ"א [סימן רע"א סעיף י'] כתב, שבשעת קידוש, בתחילה יתן עיניו בנרות, ולאחר מכן יתן עיניו בכוס. וכתב המגן אברהם בטעם נתינת עיניו בנרות, דהיינו משום שפעמיים נר בגימטריא — עולה חמש מאות, והוא רפואה לפסיעה גסה. ועיין שם שהביא דעת הטור שנותנין מהכוס על העינים, ושיטת רש"י והר"ן ששתיית הכוס היא הרפואה.

619. כתבו התוספות, שאין להקשות, אם כן, בחמש מאות פסיעות גסות יהא ניטל כל מאור עיניו של אדם!

כי יש לומר, שהפסיעה הראשונה אכן נוטלת אחד מחמש מאות. אבל הפסיעה השניה נוטלת רק אחד מחמש מאות ארבע מאות תשעים ותשע חלקים הנותרים, וכך הלאה בשאר

הראויות להולכים בדרך, מביאה הגמרא הנהגה נוספת בענין זה.

אמר רב יהודה אמר רבי חייא: המחלך בדרך, אל יאכל יותר ממה שרגילים לאכול בשני רעבון [בשנות רעב. כפי שמצינו להלן, שאדם צריך להרעיב עצמו בשני רעבון]. כלומר, ימעט באכילתו.

מאי טעמא [מה טעם הדבר]?

הכא [כאן], בבבל, תרגימו [ביארו] שהטעם הוא משום **מעיינא**. "מעיינא" — לשון מעיים. והיינו, שלא יתחלחלו⁽⁶²³⁾ מעיו של

וכן כשנכנס לעיר זרה בדרכו, כדי ללון שם, **יכנס ב"כני טוב"**, בזמן שהיום עדיין מאיר.

והטעם, כי אם יכנס בחשיכה, עלול הוא ליפול בבורות ובקעים שבעיר. ועוד, כדי שלא יעלילו עליו אנשי העיר ויאמרו: מרגל או גנב אתה.

שנאמר כאשר אחי יוסף יצאו ממצרים ללכת לארץ כנען: **"הבקר אור** [האיר] **והאנשים שלחו"**⁽⁶²²⁾. הרי לנו שיצאו רק כשהאיר היום.

והיות ודיברה הגמרא בענין ההנהגות

[בבוקר קם רבי מאיר, והכין את חמורו למסע]. אמר ליה ההוא פונדקא אן הוא אחוך דאמרת לי? אמר ליה הא אתי דכתיב וירא אלהים את האור כי טוב [שאל אותו הפונדקאי: היכן הוא אחיך שאמרת לי? אמר לו רבי מאיר: כוונתי היתה לאור, והנה הוא בא. שנאמר: וירא אלקים את האור כי טוב]."

622. בגמרא במסכת בבא קמא [ס ב] משמע, שהטעם הוא משום חשש מזיקין, המצויים בלילה. כי הגמרא לומדת ענין זה מהמקרא שנאמר בענין מכת בכורות: "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר", שלמדים ממנו, כיון שניתנה רשות למשחית, אינו מבחין בין צדיקים לרשעים. וכתבו **התוספות** במסכת פסחים [ב א], שלפי זה, אף היוצא מעירו, למרות שאין חשש שיכשל בבורות ופחתים, שהרי הוא מכיר את עירו, מכל מקום צריך לצאת בכי טוב, מחשש מזיקים. והמקרא שהגמרא מביאה כאן, מדובר אף במקרה שאין חשש מזיקים, כגון באחי יוסף, שמכל מקום אם הולכים מעיר שאינה עירם, צריכים לצאת בכי טוב, מחשש מכשולות בדרך.

623. כך כתב רש"י. ולכאורה היינו כפי שמצינו

עתה לדרך, ואני אלוה אתכם]. והווי נפקין, וליסטיא קדמין להון ומקפחין להון, ופלגון עמיה [והיו האורחים יוצאים עמו. והיו לסטים מקדמים פניהם, מכים אותם, וחולקים עם הפונדקאי, שתאם איתם את הענין מראש, את השלל].

חד זמן איתקבל תמן רבי מאיר [פעם אחת התאכסן רבי מאיר באותו פונדק]. וקם ולביש זוגוי ואמר ליה קום דלוייתא אנא עביד לך [בלילה אמר לו בעל הפונדק כדרכו, קום ואלוה אותך בדרך]. אמר ליה: אית לי אח ואנא יתיב ומסכי ליה [אמר לו רבי מאיר, יש לי אח אחד, שאני ממתין עליו]. אמר ליה: אן הוא? אמר ליה: כבי כנישתא [שאל הפונדקאי: היכן הוא? אמר רבי מאיר: בבית המדרש]. אמר ליה: ומה שמיא ואנא אזיל וקרי ליה? אמר ליה: כי טוב [שאל הפונדקאי: מה שמו, ואני אלך ואקרא לו? אמר לו רבי מאיר: שמו "כי טוב"].

כל ההוא ליליא אזל ההוא פונדק וצווח על פייל דכנשתא כי טוב כי טוב ולא היה בר נש עני ליה [כל אותו הלילה היה הפונדקאי טובב על פתחי בתי המדרשות, וצועק "כי טוב", "כי טוב"! ולא היה אדם עונה].

לצפרא, קם רבי מאיר, ושרי חמריה למיזל

האדם ברוב אכילתו מפני טורח הדרך (624).

במערבא אמרי [בארץ ישראל אמרי], שהטעם הוא **משום מזוני**. שאם יאכל הרבה, שמא לא יספיקו לו מזונותיו לכל הדרך.

מאי בינייהו [מה הנפקא מינה בין שני הטעמים]?(625)

יא-א **איכא בינייהו** [יש נפקא מינה ביניהם] **דיתוב בארבא** [כאשר מסעו הוא בישיבה בספינה] (626).

שאם הטעם הוא משום מעיינא, באופן זה אין חשש, שהרי אינו הולך ברגליו.

אבל אם הטעם הוא משום מזוני, גם בנוסע בספינה שייך אותו חשש, שיתארך המסע, ויכלו מזונותיו באמצע הדרך.

אי נמי, עוד נפקא מינה יש ביניהם: **דקאזיל מאורנא לאורנא**. כאשר הוא הולך מכפר לכפר במקום שמצויים תגרים מוכרי מזון (627).

שאם החשש הוא משום מזוני, הרי באופן כזה אין חשש, שהרי תגרים מוכרי מזון מצויים לו לכל אורך הדרך.

אבל אם הטעם הוא משום מעיינא, גם באופן כזה יש חשש.

אומרת הגמרא: **רב פפא** לא חשש לאכול הרבה בדרך, וכל פרסה ופרסה שעבר בדרכו — **אכיל חדא ריפתא** [אכל פת אחת].

והטעם, כי הוא **קסבר** [סובר] שהסיבה שאמרו לא לאכול הרבה בדרך — היינו **משום מעיינא**. והיות והיתה כרסו רחבה מאוד [כפי שמצינו במסכת בבא מציעא פד א], לא היתה אכילה מרובה מזיקה לו (628).

אמר רב יהודה אמר רב: כל המרעיב עצמו בשני רעבון, למרות שיש לו מזון בשפע, **ניצל ממותה משונה** [כגון מיתת חרב או רעב. כל מיתה שאינה בידי מלאך המות, כדרך כל אדם על מיטתו — נחשבת "מיתה משונה"].

מהטעמים, או לא.

626. כך כתב רש"י. וצריך עיון האם כוונתו בדווקא בספינה, אבל הרוכב או הנוסע בעגלה, עדיין יש בו משום מעיינא, או שלא נתכוון בדווקא, והוא הדין גבי רוכב וכדומה.

627. בערוך פירש, דהיינו מקום ששם שומרי הדרכים ומוכרי חפצים.

628. כך פירש רש"י. והשפת אמת כתב, שלולא פירוש רש"י היה נראה לומר, שהיות ואכל כל פרסה ופרסה, ולא בבת אחת, לכן אין בכך חשש משום מעיינא. ואילו חשש מזוני — יש גם באופן זה.

גבי אסתר "ותתחלחל המלכה מאד", שפירושו צער חולי וחולשה. אמנם יש ביאורים אחרים בענין זה, עיין במסכת מגילה טו א.

624. עוד הביא רש"י שיש מפרשים דהיינו שלא יהו מעיו של אדם שופכים זה לזה כעין מעין. ורבינו גרשום כתב, שאם אוכל הרבה, מתכבד [נעשה כבד] במעיו, ואין יכול לילך.

ורבינו חננאל כתב, שאם יאכל הרבה, יקרהו שלשול, ויבוא להתאחר מן השיירא. ולפי זה "מעיינא" לשון שלשול, כפי שמצינו במסכת נדרים [מא ב]: ברדס אין מזכירין אין מבקרין אותו. מאי טעמא — מפני שהוא כמעין הנובע.

625. כלומר, האם ישנו מקרה ששייך רק אחד